LONDONA 1752 · PILNS TULKOJUMS

Ne tikai Eiropa

Voltēra pasaules vēsture:
Ķīna, Indija, islāms un viduslaiki

ĶĪNA · INDIJA · PERSIJA · ARĀBIJA · BIZANTIJA · EIROPA

BLUSABOOKS

GUDRĪBAS GRĀMATAS · VĒSTURE

Ne tikai Eiropa

Voltēra pasaules vēsture: Ķīna, Indija, islāms un viduslaiki (1752)

Voltēra «Jauns cilvēces gara vēstures plāns» — no Ķīnas, Indijas un arābu pasaules līdz Eiropai ap 1100. gadu. Pilns tulkojums

BlusaBooks · MMXXVI

Tulkojums, priekšvārds, vēres un komentāri © 2026 SIA "Blusa Entertainment".

Avots: Voltērs, *Nouveau Plan de l'Histoire de l'Esprit humain*, iespiests vienā sējumā ar «Mikromegasu» un «Krusta karu vēsturi» (Londona, 1752).
Tulkots pēc šī izdevuma lapu attēliem.

BLUSABOOKS · MMXXVI

SATURS

Priekšvārds 6

I Voltēra priekšvārds 9

II Ķīna 11

III Indija, Persija, Arābija un islāms 23

IV Persija 26

V Muhameds 28

VI Kalifi 32

VII Normaņi ap 9. gadsimtu 37

VIII Dāņu apmešanās Normandijā 41

IX Anglija ap 9. gadsimtu 43

X Spānija un musulmaņi 8. un 9. gadsimtā 46

XI Musulmaņu panākumi 52

XII Konstantinopoles impērija 8. un 9. gadsimtā 55

XIII Rietumu impērijas un Itālijas stāvoklis 9. gadsimta beigās, 10. gadsimta gaitā un 11. gadsimta pirmajā pusē līdz ķeizaram Henrijam III 61

XIV Anglijas iekarošana, ko veica Normandijas hercogs Vilhelms 66

XV Eiropas stāvoklis desmitajā un vienpadsmitajā gadsimtā 71

XVI Spānija un musulmaņi šajā karalistē līdz 12. gadsimta sākumam 76

PRIEKŠVĀRDS

Pasaules vēsture, kas nesākas Eiropā. 18. gadsimta vidū izglītots francūzis, atverot «vispārējo vēsturi», parasti atrada vienu un to pašu stāstu: pasaules radīšana, Ādams, Noass, Ābrahāms, ebreju tauta, Asīrija, Persija, Grieķija, Roma un tad kristīgā Eiropa. Pārējā cilvēce šajā stāstā parādījās tikai garāmejot, ja vispār. Voltērs šo kārtību apzināti apgrieza. Savu cilvēces gara vēsturi viņš sāk nevis ar Bībeli, bet ar Ķīnu — ar valsti, kurai jau pirms vairāk nekā četriem tūkstošiem gadu bijuši likumi, ierēdņi, debesu novērojumi un vienota vēsture. Tad viņš dodas uz Indiju, Persiju un Arābiju un tikai pēc tam atgriežas Eiropā. Šīs grāmatas nosaukums «Ne tikai Eiropa» ir mūsu, bet doma ir viņa.

Kāpēc Ķīna? Voltēram Ķīna bija arguments. Viņš to pazina no jezuītu misionāru ziņām — no «Ievērojamām un ziņkārīgām vēstulēm», ko misionāri gadu desmitiem sūtīja uz Eiropu, un no Žana Batista di Aldes plašā «Ķīnas apraksta» (1735). Jezuītu astronomi bija pārrēķinājuši senos ķīniešu aptumsumu ierakstus un atzinuši daudzus no tiem par ticamiem. Ja Ķīnas hronoloģija sniedzas tālāk pagātnē, nekā ierasti skaitīja pēc Bībeles, tad pasaules vēsture nevar sākties tikai ar vienu tautu. Vēl svarīgāk: Ķīna Voltēram bija sakārtota un tikumīga sabiedrība, kuras morāle balstījās Konfūcija mācībā par taisnīgumu, cieņu pret vecākiem un pienākumu pret valsti — bez atklātās reliģijas un bez garīdznieku varas. Tas bija klusa, bet asa jautājuma uzdošana saviem laikabiedriem: vai tikums tiešām pieder tikai kristiešiem?

Austrumi kā skolotāji. Indijā Voltērs redz senu gudrības zemi, no kuras nākuši cipari, šahs un daudzas fabulas. Islāma pasaulē viņš redz civilizāciju, kas saglabāja grieķu zinātni un to attīstīja tālāk: arābu astronomus, kas mērīja meridiānu, ārstus, ķīmiķus, Bagdādes un Kordovas mācītos vīrus, pie kuriem kristīgās Eiropas ļaudis gadsimtiem ilgi brauca mācīties. «Barbarisms» šajā grāmatā mīt nevis Austrumos,

bet Eiropā pēc Kārļa Lielā, kur vikingi posta piekrastes, feodālie kungi karo savā starpā un mācīšanās gandrīz izzūd. Šis pavērsiens — Eiropa nav pasaules centrs, un tās civilizācija daudz ko mantojusi no citām tautām — ir šīs grāmatas galvenā doma un iemesls, kāpēc to ir vērts lasīt šodien.

Strīds ar Bosjē. Jau pirmajā lappusē Voltērs piemin «daiļrunīgus ģēnijus», kas sarakstījuši vispārējo vēsturi līdz Kārlim Lielajam. Laikabiedri saprata, par ko ir runa: par Mo bīskapa Žaka Benēņa Bosjē «Runu par vispārējo vēsturi» (1681), kas bija sarakstīta troņmantinieka audzināšanai. Bosjē vēsturi rādīja kā Dieva Providences plānu, kura centrā ir ebreji, Baznīca un Roma. Voltērs turpina tur, kur Bosjē apstājās, bet ar pavisam citu jautājumu: nevis kā Dievs vadījis valstis, bet kā cilvēki dzīvojuši, ko viņi izgudrojuši, kā domājuši un kā mainījušās viņu paražas. Viņu neinteresē, «kurā gadā kāds valdnieks, kura vārdu nav vērts zināt, nomainīja kādu barbaru valdnieku». Viņu interesē cilvēces gars.

Liela darba sākums. Šis teksts ir agrīna versija Voltēra lielākajam vēstures darbam — «Esejai par tautu paražām un garu» («Essai sur les mœurs et l'esprit des nations»), kas pilnā veidā iznāca 1756. gadā un vēlāk vēl tika papildināta. Darbu pie tās Voltērs sāka jau 1740. gados; stāsta, ka viens no pamudinājumiem bija viņa draudzene Emīlija di Šatlē, matemātiķe un fiziķe, kurai parastās vēstures grāmatas šķita garlaicīgs karaļu un kauju saraksts. «Jaunais cilvēces gara vēstures plāns» ir viens no pirmajiem mēģinājumiem Eiropā uzrakstīt pasaules, nevis tikai Eiropas vēsturi, un no tā mūsdienu kultūras un ideju vēsture var atskaitīt savus pirmos soļus.

Ko grāmata aptver. Pēc Voltēra paša priekšvārda seko Ķīna; tad Indija, Persija, Muhameds un kalifi; pēc tam Eiropa pēc Kārļa Lielā — normaņi un dāņi Normandijā, Anglija Alfrēda Lielā laikā, Spānija un musulmaņi, Konstantinopoles impērija, Rietumu impērija un Itālija, Vilhelma Iekarotāja Anglijas iekarošana, Eiropas stāvoklis 10. un 11. gadsimtā ar Venēcijas izcelsmi un visbeidzot Spānija līdz 12. gadsimta sākumam, Toledo ieņemšana un Sids. Teksts beidzas ap 1100. gadu; tālāk 1752. gada izdevumā nekas nav iespiests. Daļu virsraksti ir Voltēra.

Kā to lasīt šodien. Voltērs rakstīja pirms kritiskās vēstures zinātnes, arhīvu pētījumiem un arheoloģijas. Viņš dažkārt sajauc vārdus un gadskaitļus, dažkārt atkārto leģendas, un savu Ķīnas ainu viņš apzināti padarīja gaišāku, lai tā labāk izceltu Eiropas fanātismu. Šīs kļūdas mēs tekstā neesam labojuši: tulkojums seko viņam, bet vērēs lapas apakšā mierīgi pateikts, ko vēsturnieki zina šodien. Viņa vērtējumi paliek viņa. Par reliģijām — arī par kristietību un islāmu — viņš rakstīja sava laika apgaismotāja balsī, skeptiski un bieži ironiski; mēs to netulkojam ne mīkstāk, ne asāk, un vērēs paskaidrojam, kur viņa skatījums atšķiras no ticīgo izpratnes. Grāmatas beigās katrai daļai ir komentārs: īss izklāsts vienkāršiem vārdiem un tas, ko par tās tēmu saka mūsdienu vēsturnieki.

Mūsu izdevums. Šis ir pilns tulkojums no 1752. gada izdevuma, kura titullapā norādīta Londona. Tajā pašā sējumā iespiests arī Voltēra filozofiskais stāsts «Mikromegass» un «Krusta karu vēsture»; abas mēs izdevām kā atsevišķas grāmatas. Tulkots teikumu pa teikumam pēc oriģināla lapu attēliem, neko neizlaižot un nesaīsinot. Vienā vietā oriģināla lapa ir saplēsta, un tur, kur teksts zudis, likta daudzpunkte «...». Paskaidrojumi par personām, vietām un notikumiem, kā arī Voltēra faktu kļūdu labojumi ir vērēs lapas apakšā.

I. DAĻA

VOLTĒRA PRIEKŠVĀRDS

Vairāki nenogurdināmi prāti bija izkaluši cauri senatnes haosam, cik vien to iespējams, un daži daiļrunīgi ģēniji bija sarakstījuši vispārējo vēsturi līdz pat Kārlim Lielajam; man bija žēl, ka viņi nav nogājuši garāku ceļu. Lai savāktu to, ko viņi atstājuši novārtā, es vēlējos ielikt sev acu priekšā pasaules vēstures kopsavilkumu — vēsturi, kas mūs interesē jo vairāk, jo tuvāka tā kļūst mūsu laikiem.

Mana galvenā doma ir iepazīt, cik vien spēšu, cilvēku paražas un cilvēka gara apvērsumus; valdnieku pēctecības kārtību un hronoloģiju es uzskatīšu par savām vadzvaigznēm, bet ne par sava darba mērķi. Šis darbs būtu ļoti nepateicīgs, ja es aprobežotos ar vēlmi uzzināt, kurā gadā kāds valdnieks, kura vārdu nav vērts zināt, nomainīja kādu barbaru valdnieku.

Lasot vēstures, šķiet, ka zeme radīta vienīgi dažiem valdniekiem un tiem, kas kalpojuši viņu kaislībām; gandrīz viss pārējais ir pamests novārtā. Vēsturnieki šajā ziņā līdzinās dažiem tirāniem, par kuriem viņi runā: viņi upurē cilvēci vienam vienīgam cilvēkam.

Vai tad virs zemes bijuši tikai karaļi, un vai gandrīz visiem mākslu izgudrotājiem jāpaliek nezināmiem, kamēr mums ir hronoloģiskas rindas par tik daudziem cilvēkiem, kas nav darījuši nekā laba vai darījuši daudz ļauna?

Cik nepieciešams ir zināt lielos darbus tiem valdniekiem, kas mainījuši zemes seju, un it īpaši tiem, kas padarījuši savas tautas labākas un laimīgākas, tikpat ļoti jāatstāj novārtā ierastais karaļu pūlis, kas būtu tikai nasta atmiņai, tāpat kā viņi bijuši nasta savām tautām; viņi kalpo par laikmetu atskaites punktiem laika grāmatās, un ikviens var tos pāršķirt; bet ceļotājs pilsētā meklē tikai ievērojamākos pilsoņus, kuri zināmā mērā pārstāv nācijas garu. Tā es rīkojos šajā plašajā zemes pavēlnieku uzskaitījumā. Es nodomāju savu pētījumu vest pa gadsimtiem, taču jūtu, ka, ja savam prātam attēlotu vienīgi to, kas noticis tieši tajā gadsimtā, kas man

būtu acu priekšā, es būtu spiests pārāk dalīt savu uzmanību, sadalīt pārāk daudzās daļās tās saistītās domu virknes, ko vēlos sev izveidot, atmest kādas nācijas, kādas mākslas vai kāda apvērsuma izpēti, lai to atsāktu tikai pārāk ilgi pēc tam. Tāpēc es dažkārt atgriezīšos pie avota, kas atrodas tālu aiz kādas mākslas, kādas svarīgas paražas, kāda likuma, kāda apvērsuma; es dažus faktus pareģošu uz priekšu, citus paturēšu vēlākiem laikiem, tomēr pēc iespējas mazāk un tikai tāpēc, lai, cik mans vājums to ļaus, izvairītos no apjukuma un domu izklaidības; es censīšos savam prātam uzburt uzticamu ainu par to, ko vērts zināt, labu vai ļaunu, būdams spiests redzēt cietsirdību un nodevību pūli, lai nonāktu pie dažiem tikumiem, kas dažādos gadsimtos izkaisīti šur un tur kā pajumtes bezgalīgos tuksnešos.

Pirms apskatu stāvokli, kādā Eiropa atradās ap Kārļa Lielā laiku, un Romas impērijas drupas, es vispirms pārbaudu, vai mūsu puslodes pārējā daļā nav kaut kā, kas pelna manu uzmanību. Šī pārējā daļa ir apmēram desmit reizes plašāka par romiešu valdījumu un vispirms man māca, ka šie Romas imperatoru pieminekļi, apkrauti ar Visuma Kungu un Atjaunotāju tituliem, ir nemirstīgas liecības par iedomību un neziņu ne mazāk kā par diženumu.

Apžilbināti no šīs impērijas spožuma, tās izaugsmes un krišanas, mēs līdz šim lielākajā daļā savu vispārējo vēsturu esam izturējušies pret pārējiem cilvēkiem tā, it kā tie nemaz nebūtu pastāvējuši. Grieķija un romieši ir pārņēmuši visu mūsu uzmanību, un, kad slavenais Bosjē[1] pasaka vārdu par musulmaņiem, viņš runā par tiem vienīgi kā par barbaru plūdiem; tomēr daudzām no šīm tautām piederēja noderīgas mākslas, ko esam no tām mantojuši; viņu zemes mums sniedz ērtības un dārgas lietas, ko daba mums liegusi; un, ģērbušies viņu audumos, barodamies ar viņu zemju augļiem, mācīti ar viņu izgudrojumiem, pat izklaidēti ar spēlēm, kas ir viņu izdomas auglis, mēs neesam ne taisnīgi, ne gudri, ka tās nezinām.

1. Žaks Benjēns Bosjē (1627–1704), Mo bīskaps, «Runas par vispārējo vēsturi» (1681) autors; tajā pasaules vēsture izklāstīta kā Dieva gudrā vadība, bet arābi un islāms minēti tikai garāmejot.